

MUŽ JAKO HLAVA RODINY.
BIBLICKO-TEOLOGICKÁ STUDIE K EF 5,21–6,9;
KOL 3,18–4,1

MIREJ RYŠKOVÁ

V tzv. domácích řádech nebo řádu domácnosti (nebo stavovských řádech)¹, jak je nalézáme v Novém zákoně, se mluví o vzájemném vztahu mezi členy domácnosti (domu). V minulosti byly tyto texty často chápány odpůrci i příznivci jako sankcionování patriarchální struktury rodiny, a to včetně vztahů ke služebnictvu, potažmo pak ve vztahu zaměstnavatel a zaměstnanec. Je zřejmé, že tento model již zdaleka neplatí jako jediný možný a správný, že dnešní západní rodina i společnost fungují také (ne-li převážně) na jiných principech. Je proto na místě otázka, jakou relevanci mají tyto texty pro dnešního člověka, neboť jsou stále platným Božím slovem, a jak lze jejich poselství žít dnes. Jde opravdu o sankcionování patriarchálního modelu rodiny a společnosti, nebo můžeme tyto texty oprávněně interpretovat v širším horizontu?

V posledních několika desetiletích se na tyto domácí řády soustředila kritická pozornost z nejrůznějších úhlů a přístupů: feministického (kritika patriarchálního modelu), sociálně politického (vztah rodiny a státu), rodinného (zdůraznění zájmu o děti), postkoloniálního (vztah podřízenosti a nadřízenosti, otroctví).² To jen ukazuje na aktuálnost daného tématu zejména ve vztahu k rodině, státu i hierarchii ve společnosti. V následující studii jde především o poukaz na pozitivní sdělení obsažená v biblických textech ve vztahu k rodině a církevní obci

---

¹ Termín pochází z němčiny z doby reformace.

² Rozborem jednotlivých přístupů se zabývá MAC DONALD, Margaret Y. Beyond Identification of the Topos of Household Management: Reading the Household Codes in Light of Recent Methodologies and Theoretical Perspectives in the Study of the New Testament. In: *New Testament Studies*, roč. 57, 4. 1, leden 2011, s. 65–90.

i na inovativní přístup ve vztahu k měnící se situaci církevního společenství ke konci 1. století na základě jejího zasazení do dobového kontextu.

Je zajímavé, že v plné formě tří partnerských dvojic se tyto domácí řády objevují pouze v listu Kolosanům a Efezanům, kterým se v následujícím pojednání budeme věnovat. Částečně tuto strukturu drží i 1. list Petřův, kde však jsou osloveni obsáhle otroci bez paralelního oslovení pánů a relativně obsáhle ženy a podstatně stručněji muži, neboť autor zjevně počítá s tím, že oslovuje i ženy, jejichž manželé nejsou členy křesťanské obce.³ Pastorální epístoly opouštějí styl přímého oslovení a parénéze je orientována především na ženy a otroky.⁴ Představují podle mého názoru další fázi vývoje v křesťanských obcích.⁵ Důležité téma z Gal 2,26–28, rovnost všech v obci, ustupuje do pozadí před nutností přizpůsobit se poměrům ve většinové společnosti, protože je stále zřejmější, že druhý příchod Páně nebude tak brzký, jak předchozí

³ To mimo jiné ukazuje na skutečnost, že ženy hrály důležitou roli v konverzi svých manželů. STARK, Rodney. *The Rise of Christianity. How the obscure, marginal Jesus movement became the dominant religious force in the western world in a few centuries*, San Francisco: Harper Collins Publ., 2. vyd., 1997, s. 111–115 (podkapitola Exagamous Marriage and Secondary Conversion). považuje tento fenomén za jeden z velmi důležitých pro christianizaci Římské říše.

⁴ 1 Tim navazuje poučení pro ženy podobně jako 1 Petr na parénézi týkající se vztahu ke státní moci, neboť na nich závisí prostor pro klidný život obce a pro její působení navenek. K tomu je zapotřebí, aby v obci vládl pokoj, když muži se nebudou hádat a ženy budou respektovat své podřízené postavení. Jejich hlavní úlohou je rodit děti a žít bezúhonně. Tit má poučení pro muže a ženy (starší i mladší) a pro otroky. Muži mají být rozvázní, ženy mají milovat své muže a děti, pečovat o domácnost a poslouchat své muže. Otroci mají samozřejmě poslouchat své pány. O pánech však není ani zmínka. Důvodem, proč se tak má dít, není ovšem primárně vztah ke Kristu (Boží řád), nýbrž ohled na okolní společnost: „aby Boží slovo nebylo zneváženo“ (Tit 2,5) apod. Parénéze je pisatelem adresována představenému obce („Timotejovi“ nebo „Titovi“) jakožto zdravá nauka, kterou má hlásat. Domnívám se, že lze sledovat vývoj od Pavlových listů (zejména 1 Kor 7) přes listy Kolosanům a Efezanům a dále přes První list Petřův k pastorálním epistolám, a to i v celkovém zaměření listů, které nabývají stále více parenetického zaměření. Stále více jde o integraci do společnosti. Gnilka, J. v exkursu 3 (Die Haustafeln) v rámci komentáře *Kolossierbrief*, s. 207, charakterizuje texty v pastorálních epistolách jako „Gemeindetafeln“. Srv. GNILKA, Joachim. *Der Kolossierbrief*, Freiburg-Basel-Wien: Herder, 1980.

⁵ Na tento způsob pak volně navazují i spisy apoštolských otců (Didaché 4, Barn 19 a 1 Klem 1 a 21), avšak již v mnohem rozvolněnější formě. „In der früheren Patristik mischen sich beide Formen, wengleich die Haustafelform zurücktritt und einer allein an die Männer gerichteten Weisung Platz macht.“ GNILKA, J. *Der Kolossierbrief*, s. 207. Podobně hodnotí změnu perspektivy i TALBERT, Charles H. *Ephesians and Colossians*, Grand Rapids, Michigan: Baker Academic, 2007, s. 136, který hovoří o „a code of duties for Mediterranean households (Eph 5:22–6:9; Col 3:18–4:1; 1 Pet 2:13–5:7; Did 4.9–11; Barn 19.5,7)“ a „a code of duties for the household of God, the church, and is modelled after the codes for households (1 Tim 2:1–2, 8–12; 3:8–13; 5:1–3, 17–22; 6:1–2; Titus 2:1–10; 1 Clem. 1.3; 21.6–9; 38.2; Ign. Pol. 4.1–6.2; Pol. Phil.4.2–6.1)“.

generace očekávaly, a že je třeba uspořádat každodenní život. Každodenní život se stává místem křesťanské osvědčenosti. Rovnost ve vztahu ke spáse (projevující se stejnou důstojností všech v obci skrze Krista) není nijak zpochybněna (srov. např. Kol 2,11nn; 1 Petr 3,7), ale v rámci pozemské skutečnosti je třeba najít harmonický model soužití jak v rodině (domácnosti), tak v obci, jenž se ovšem nemůže zcela vymykát dobovým možnostem, protože by reálně nemohl fungovat.⁶

1. Domácnost v řecko-římském antickém světě

Dům (οἶκος) jako objekt i jako společenství lidí, kteří v něm žili (domácnost – οἰκία), hrál ve starověku významnou roli na pomezí soukromé a veřejné sféry. Dům (domácnost) byl jakousi obcí (πόλις) v malém, tj. byl to organismus, který ve svém fungování zahrnoval mnohem větší šíři aktivit a úkolů (rázu společensko-politického, ekonomického, výchovného, manželského života apod.) než dnešní nukleární rodina ve svém domě či bytě. My jsme informováni především o životním standardu lidí dobře situovaných, z vyšších společenských vrstev (aristokracie v řecko-římském prostředí nebo dobře situovaných rodin, jak lze předpokládat např. pro židovské diasporní prostředí, z něhož máme zprávy), takže z toho nelze činit všeplatné závěry. Rodiny a domácnosti chudých lidí fungovaly jistě mnohem skromněji a vazby mezi jednotlivými členy nebyly zdaleka tak formalizovány, ale přesto patriarchální strukturu nepřekračovaly, i když se např. ženy podle dochovaných vyobrazení⁷ a nápisů podílely na podnicích svých manželů (např. v obchodě) nebo dokonce vedly samostatný život, samostatně podnikaly nebo se dokonce podílely na některých „úřadech“. Ačkoliv se někdy mluví o 1. stol. n. l. jako o době emancipace žen v římské společnosti, je třeba to stále chápat na pozadí patriarchálně

⁶ Patriarchální strukturu společnosti ani otroctví nebylo možné popřít a v daných podmínkách vytvořit něco radikálně odlišného, přesto lze křesťanské obce s jejich interpretací řádu života považovat za jistou alternativu. Tématem řádu domácnosti není rovnost, nýbrž jednotu, která má sloužit úspěšnému chodu domácnosti, potažmo obce. „The Christian equality expressed in Gal 3:27–28 and the clear hierarchy of the household code of Eph 5:22–6:9 can stand side by side because they are addressing two entirely different, if complementary issues. Galatians speaks to Christian equality in the worshiping community; Ephesians focuses on the organization of labor in a Christian family business.“ TALBERT, Charles H. *Ephesians*, s. 153.

⁷ Srov. LINDTNER, Ruth. Frau und Beruf in der früheren römischen Kaiserzeit, *Bibel und Kirche*, roč. 57 (2002), č. 3, s. 153–157.

strukturované společnosti, v níž nezávislost ženy mohla existovat jen v soukromé či polosoukromé sféře.⁸

Jedinou právní autoritou v domě/domácnosti byl pán domu, otec rodiny (*pater familias*), jemu byli všichni členové rodiny i domácnosti podřízeni, měl nad nimi téměř neomezenou otcovskou moc (*patria potestas*). Ale ani on nebyl zcela absolutním pánem ve svém domě, protože jeho dům nebyl hermeticky uzavřená jednotka, nýbrž stál pod jistou kontrolou veřejnosti. Chtěl-li pán domu (zv. κύριος nebo δεσπότης) na veřejnosti obstat, mít dobré jméno, musel se i v rámci své rodiny a domácnosti chovat náležitě. Z antiky jsou dochovány manuály, které popisovaly, jak má správa domácnosti vypadat.⁹

Domácnost bohatých tvořila většinou dvougenerační rodina (rodiče-děti, dokud nebyly samostatné), otroci a služebnictvo, do jisté míry do ní náleželi i propuštění otroci a klienti. Právní svazek – manželství – mohli uzavírat jen svobodní lidé. Žena a děti (svobodné) nebyly ovšem zcela bezprávné bytosti, byť náležely pod správu otce rodiny a ten určoval jejich možnosti. V horních vrstvách společnosti náležela vdané ženě-matce, tedy matroně, zvláštní úcta. Její povinnosti byly především reprezentační, úcta k manželovi a plození dětí (svobodných občanů). Na domácnost dohlížela v míře stanovené manželem. Antika sdílela již od Aristotela názor, že žena je od přirozenosti tvor slabší, a proto potřebuje mužovo vedení. V Aristotelově Politice také má své kořeny pojednání o různých stavech v domácnosti a jejich odlišných kvalitách.

Děti byly vychovávány do školního věku doma (na jejich výchovu dohlíželi τροφός a παιδαγωγός), poté ve školách (základní vzdělání mohly mít i dívky) a posléze chlapi z vyšších vrstev v gymnasiích a palestrách, event. doma filozofy. Dítě však mělo hodnotu pro svou budoucnost, tak říkájíc pro ambice rodičů (zvláště synové pro otce), nikoli samo o sobě. I nad dospělými dětmi (včetně synů) měl otec právní moc, dokud je nepropustil ze své pravomoci (*emancipatio*).

Byť se sňatky uzavíraly na základě rozumové úvahy rodin, nebyly citové vazby mezi manžely, především ve středních a nižších vrstvách,

⁸ Přes doklady veřejných funkcí, které ženy v řecko-římské i židovské společnosti skutečně zastávaly, nelze nikde doložit, že by se v rámci římské společnosti podílely na řízení obcí a státu. Magistrátní úřady nikdy nezastávaly, neboť nebyly volitelné a samy nemohly volit. TALBERT, Charles H. *Ephesians* vidí v této emancipaci také jistý vliv stoicismu.

⁹ Tato problematika, která souvisela s řízením obce/státu, zajímala i filozofy. Blíž viz TALBERT, Charles H. *Ephesians*, s. 26n; GNILKA, Joachim. *Kolosserbrieff* (Exkurs 3), s. 211n.

vzácné. Zejména pod vlivem stoicismu vzrůstal důraz na manželskou věrnost a přátelskou lásku mezi partnery. Rozvod byl možný a také se realizoval. Jedním z důvodů mohla být a také byla jak v římské, tak židovské společnosti¹⁰ neplodnost.

Podobně lze v obecnosti charakterizovat i židovské rodiny s tím ovšem, že židovské rodiny byly jistě oproti rodinám římské elity mnohem stabilnější a méně ohrožené sexuálními výstřelky. Děti byly chápány jako dar od Hospodina a hlavním úkolem manželství a rodiny bylo vychovat děti v bázni Boží, tj. v úctě k Tóře.¹¹ Pro šířící se křesťanství byly jistě prostředí a ideje helénistického židovstva (jež se antickému životnímu stylu sice přizpůsobovalo, ale ne nekriticky) i v otázce manželství a rodinného života důležitým inspiračním zdrojem, velmi pravděpodobně více než přímo řecko-římská antická společnost. Lze se oprávněně domnívat, že hlavním inspiračním zdrojem těchto řádů byl právě helénistický judaismus,¹² i když řád vztahů členů domácnosti v Kol a Ef odpovídá i dobovým antickým zvyklostem.¹³

¹⁰ Tam po 10 letech společného života. COHEN, Abraham. *Talmud (pro každého). Historie, struktura a hlavní témata Talmudu*, Praha: Sefer, 2006, s. 214, STRACK, Hermann L – BILLERBECK, Paul. *Kommentar zum Neuen Testament aus Talmud und Midrasch III (Die Briefe des Neuen Testaments und die Offenbarung Johannis erläutert von P. Billerbeck)*, München: C. H. Beck, 7. vyd., 1979, s. 613.

¹¹ JOSEPHUS FLAVIUS. *O starobylosti Židů. Můj život*, Praha: Arista and Baset and Maitrea, 2006, sv. II, s. 204: „Podle našeho zákona se děti musejí učit číst, musejí být poučeny o zákonech a o činech předků, aby je napodobovaly a aby byly vychovávány k úctě k zákonům, aby tyto neporušovaly a nemohly se vymlouvat na jejich nezalost.“

¹² Viz GNILKA, Joachim. *Kolosserbrief*, s. 212nn. Gnilka zmiňuje Filóna Alexandrijského (Spec. leg. 2,224–241), Josepha Flavia (Ap 2,189–214) a Pseudo-Fokylida (195–206), kteří přebírají ze stoické filozofie schéma povinnosti v různých typech vztahů. Pro novozákonní texty je důležité, že jsou tyto vztahy viděny v párových pozicích (nadřizenost–podřizenost). Cituje např. z Filóna Alexandrijského: „Otroci mají svým pánům sloužit s láskou, páni se mají k otrokům chovat s mírností a přátelskostí. Tím dojde k vyrovnání stavovské nerovnosti.“ (s. 213). Viz též TALBERT, Charles H. *Ephesians*, s. 137nn. Filón Alexandrijský ve svém pojednání o speciálních zákonech používá párové dvojice, jež vyjadřují stav nadřizenosti a podřizenosti: rodiče–děti, starší–mladší, učitelé–žáci, dobrodinci–obdarovaní, páni–otroci a zdůrazňuje nadřazenost prvních členů páru nad druhými (viz Spec. leg. 2, 226n a Dec XXII a XXIII – § 106–120). Vidí je ve vzájemné vazbě, nikoliv jednosměrně. Viz http://cornerstonepublications.org/Philo/Philo_The_Special_Laws_II.html; http://cornerstonepublications.org/Philo/Philo_The_Special_Laws_III.html; http://cornerstonepublications.org/Philo/Philo_The_Decalogue.html (13. 1. 2012).

Podobně i JOSEPHUS FLAVIUS. *O starobylosti Židů II*, 199–204 hovoří o povinnostech ve vztahu manželů a rodičů a dětí daných Zákonem. V obou případech však jde o pojednání o vztazích, nikoliv o přímé oslovení jednotlivých stavů (členů domácnosti).

¹³ Pozoruhodný náhled na domácnost jakožto primárně společenství lidí (ovšem se zachováním nadřazené role muže) lze nalézt u Aria Didyma (jenž působil kolem přelomu letopočtu): „Der Haushalt ist definiert als gemeinschaftliche Orientierung

Za pozornost stojí, že o domácnosti jako takové (οικία/οἶκος) není v textech přímo zmínka.¹⁴ Tato naučení o vzájemných vztazích se totiž nalézají v širší souvislosti parénéze/parakleze pro celou obec. Nejde tedy jen o vnitřní záležitosti jednotlivé domácnosti, resp. jen o rodinné společenství, nýbrž o širší souvislosti, které se týkají celé křesťanské obce. Pro celé společenství v dané lokalitě, čítající tehdy pár desítek, maximálně tak do tří set osob, je důležité, aby v obci, odkázané na jednotlivé členy, panovala jednota, aby toto společenství navenek mohlo žít v pokoji, resp. nebudilo nepatřičnou pozornost. Už tato okolnost staví dané texty do jiné souvislosti, než v jaké se dnes pohybuje křesťanská rodina.¹⁵

---

auf das Nützliche hin, als Vereinigung von Man und Frau zum Zweck des gemeinschaftlichen Lebens, zugleich wird aber an der Überordnung des Mannes festgehalten. [...] Arius Didymus nennt Sklaven Mitarbeiter (συνεργός) und bezieht sie in die Gemeinschaft des Haushalts mit ein.“ LEHMEIER, Karin. *Oikos und Oikonomia. Antike Konzepte der Haushaltsführung und der Bau der Gemeinde bei Paulus*. Marburg: N.G. Elwert Verlag, 2006, s. 216n.

¹⁴ Nalézáme ji pouze v Tit 2,5 ve složenině οἰκουργουός, jež se vztahuje na ženy, které se mají řádně starat o domácnost. To může být dáno i tím, že ne všichni adresáti v obci měli vlastní domácnosti, zcela jistě neměli např. všichni oslovovaní v domácnosti otroky. GNILKA, Joachim. *Kolosserbrief*, s. 210, se domnívá, že i otroci mohli být ženatí a mít otcovské povinnosti, což mi – vzhledem k uspořádání antické společnosti – nepřipadá pravděpodobné. Jistě existovaly svazky mezi otroky a otrokyněmi (právně nikoliv manželské), děti z toho svazku však patřily pánovi. O tom, že by tomu bylo v křesťanských domácnostech jinak, lze pochybovat. Srov. i Ex 21,1–4; Dt 15,12–18. 1 Tim 3,4n sice hovoří o řádném vedení domácnosti, avšak v souvislosti s kvalifikačními předpoklady pro biskupa/episkopa (τοῦ ἰδίου οἴκου καλῶς προϊστάμενον, τέκνα ἔχοντα ἐν ὑποταγῇ.), nikoliv v rámci řádu domácnosti. Tím se celá problematika výrazně posunuje.

¹⁵ TALBERT, Charles H. *Ephesians*, s. 152, podtrhává podobně jako další autoři, že jde především o vytvoření jednoty a efektivitu práce v rámci obce a rodiny. „Labor is divided and also organized in set of ways that indicate the lines set of communication and authority. The household codes, then, are ancient organisational charts for family businesses (estates). The accepted organizational chart for Mediterranean antiquity was virtually identical for pagans, Jews, and early Christians.“ Cílem tedy není definovat, jak má vypadat manželství a rodina v moderním světě, nýbrž vést k efektivní správě a chodu domácnosti prostřednictvím jednoty zúčastněných osob. „The household codes in early Christian writings were never intended to set forth the order of marriage that God established in creation. They belonged to the sphere of household management, setting forth the organizational chart for a Christian family business – a chart that would have been recognized and welcomed in its description of duties by pagans and Jews alike.“ (s. 153). Tak i SCHNACKENBURG, Rudolf. *Die sittliche Botschaft des Neuen Testaments II*. Freiburg-Basel-Wien: Herder, 1988, s. 80n. Schnackenburg vidí pozitivní hodnotu těchto řádů i v tom, že jsou orientovány na pozemskou skutečnost, která je „in den Herrschaftsbereich Christi einbezogen“, což je trvalý úkol pro každou dobu s ohledem na její danosti.

2. Časové zařazení těchto textů

Jsem přesvědčena, a to z důvodů nejen jazykových, ale především obsahových, že tyto texty náležejí do pozdější doby, než byla doba Pavlova, neboť odrážejí snahu najít způsob života v rámci dané společnosti.¹⁶ Jde o texty, které jsou určeny křesťanům, jejichž sociální statut nejspíš odpovídá nižší střední vrstvě. Církevní obec se skládá z příslušníků různých sociálních vrstev, jak prozrazuje apel na otroky a pány, ale zdá se, že její základ tvoří relativně dobře situované křesťanské domácnosti. Už to samo o sobě napovídá, proč na daném řádu tolik záleží. Po nenastalé paruzii je jasné, že život musí jít dál a jednotlivé rodiny a jejich příslušníci i celá obec musejí najít své místo ve společnosti, z níž se nemohou zcela vydělit a s níž musejí komunikovat.¹⁷ Rostoucí důraz na podřízení žen mužům (1 Petr 3,1–6; 1 Tim 2,9–15; Tit 2,3–5) a otroků pánům, kde již chybí reciprocita ve vztahu mezi nimi (1 Petr 2,18–25; 1 Tim 6,1n; Tit 2,9n) ukazuje tímto směrem. Zdůvodnění etické nauky je stále více orientováno na akceptaci společnosti.¹⁸

Záměrem domácích řádů v Kol a Ef ovšem není jen kodifikovat, jak mají vypadat vztahy v domácnosti, aby dobře fungovala, nýbrž také odlišit křesťanskou domácnost od nekřesťanské a členům domácnos-

¹⁶ Podle mne 70–80, Ef možná 80. léta. Např. GNILKA, Joachim a podobně i PFAMMATER, Josef. *Epheserbrieff-Kolossoerbrieff*, Würzburg: Echter Verlag, 1987, s. 55, kladou list Kolosanům do doby kolem r. 70; stejně HOPPE, Rudolf. *List Efezanům. List Kolosanům*, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2000 (Malý stuttgartský komentář, Nový zákon sv. 10), s. 84; POKORNÝ, Petr. *List Efezským*, Praha: Česká biblická společnost, 2005, s. 9, klade list do Efezu do 80. let, PFAMMATER, Josef. *Epheserbrieff-Kolossoerbrieff*, Würzburg: Echter Verlag, 1987, s. 10, do období 80–100; HOPPE, Rudolf. *List Efezanům*, s.16, do konce 1. století (začátek 90. let). TALBERT, Charles H. *Ephesians*, s. 12, vymezuje dobu vzniku Kol a Ef velmi široce: pozdní 50. léta až konec 1. stol. n. l., ERNST, Josef. *An die Kolosser*. In *Die Briefe an die Philipper, an Philemon, an die Kolosser, an die Epheser*, Regensburg: Freidrich Pustet, 1974, s. 141–244, zde s. 150n, datuje vznik Kol do těsné blízkosti smrti apoštola Pavla, list do Efezu (tamtéž, s. 262) do konce 1. stol. (kol. r. 90).

¹⁷ Většina křesťanů už žije mimo Palestinu uprostřed pohanské společnosti.

¹⁸ To je v zárodku přítomné už v listu Kolosanům (4,5), ale povinnosti členů domácnosti jsou zdůvodňovány christologicky a částečně ekleziologicky (v rámci celku parénéze pro obec), zatímco v 1 Tim a Tit jde především o vztah navenek: „aby nebylo hanobeno Boží jméno a naše učení“ (1 Tim 6,1) a „tak budou ve všem dělat čest nauce Boha, našeho spasitele“ (Tit 2,10), což se týká především chování otroků. 1 Petr je v tomto ohledu specifický se svou rozsáhlou christologicky založenou parénézí vůči otrokům a jinak zdůrazňovaným ohledem na přijatelnost okolním prostředím, který je však veden obrannými motivy vůči pohanské společnosti a posílením vědomí vlastní identity a důstojnosti křesťanů.

ti ujasnit, v čem je její specifická, a zajistit tak jednotu, prosperitu a akceptovatelnost celé obce.¹⁹

Pavel v 1 Kor 7, kde se k dané problematice vyslovuje nejzřetelněji, klade důraz na partnerství v manželském soužití, ale dává přednost životu bez rodinných vazeb ve prospěch evangelia; o dětech tu řeč není vůbec, u otroků se zdůrazňuje rovnost jejich důstojnosti ve vztahu k pánům (1 Kor 7, 21–24; srov. i Flm). List Kolosanům a Efezanům má důsledně párová napomenutí, 1 Petr tuto strukturu drží jen částečně a věnuje velkou pozornost otrokům a ženám, pastorální epistoly (1 Tim a Tit) opouštějí formu přímých párových napomenutí a parénéze o povinnostech je formulována jako pokyny pro správce obce a vztahuje se na muže bez vazeb na ženy, na ženy a otroky jako podřízené skupiny.²⁰ Hlavní důraz je kladen na řád v obci, nikoliv v domácnosti. V tomto duchu pokračuje ještě raně poapoštolská literatura, pak tento typ parénéze mizí.

3. Původ literárního žánru „domácího řádu“

Dlouhou debatu mezi odborníky o původu tohoto žánru je možné shrnout do konstatování, že tyto řády nemají žádnou bezprostřední literární předlohu, i když vnitřně souvisejí se stoickým (stoicko-kynickým) náhledem na přirozenost člověka (muže a ženy) i na žádoucí vztahy v rodině (domácnosti). Bezprostřednějšími obsahovými předlohami mohly být jednak pravidla pro život formulovaná ve Starém zákoně, především v rámci mudroslovné literatury (podobnou tematiku lze nalézt v knize Sirachovec), jednak texty z prostředí helénistického judaismu (zejm. Filo Alexandrijský a Josephus Flavius), v nichž nalézáme také ona typická párová vymezení.²¹ Podobné rady pro život lze nalézt i v rabínském judaismu. Zda takto formulovaná naučení (ve formě, kterou nalézáme v Kol a Ef) existovala ve formě ústní katecheze

¹⁹ „The household rules quoted above from Colossians illustrate well the tension between the preservation of traditional values and innovative adaptation of new situation.“ MEEKS, Wayne. *The Origins of Christian Morality. The First Two Centuries*, New Haven-London: Yale University Press, 1993, s.78.

²⁰ 1 Tim 5,3–16 věnuje velkou pozornost vdovám, a na rozdíl o 1 Kor 7,40 nařizuje provdání mladších vdov.

²¹ GNILKA, Joachim. *Kolosserbrieff*, s. 213; CONZELMANN, Hans. *Der Brief an die Kolosser*, In *Die Briefe an die Galater, Epheser, Philipper, Kolosser, Thessalonicher und Philemon von J. Becker, H. Conzelmann, G. Friedrich*. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 1976, s. 176–202, zde s. 199n.

(Gnilka soudí, že křestní)²², se nedá doložit. Řád domácnosti z Kol je zřejmě první písemný doklad svého druhu, který se na čas ujal; Ef představuje výrazně rozvinutou formu. Talbert²⁵ soudí, že měly z hlediska teologického i poněkud odlišné poslání. „In the case of Colossians the code could have functioned as a check on an over realized eschatology (3:22–25). In Ephesians it seems to serve the function of illustrating how peaceful Christian household relations reflect God’s purpose of unifying all things through Christ (1:10).“

Další příklady, které pak míří mnohem více do oblasti stavovských povinností, jsou v dalších listech. Podobné napomínání najdeme i v dílech apoštolských otců²⁴, ovšem už v odlišné formě, která připomíná mnohem víc starozákonní etická naučení (zákony). Vznik tohoto druhu poučení (v ústní či písemné formě) byl zřejmě vyvolán potřebami všedního života, nutností najít v dané společnosti modus vivendi a přitom zachovat vlastní křesťanskou identitu, možná i vymezit se proti jiným představám. Zajímavá je forma tohoto poučení: obrací se totiž na všechny zúčastněné, což je výjimečné. Začíná sice vždy od toho, kdo je v onom páru sociálně „slabší“, závislejší, ale poté se obrací na toho silnějšího s požadavkem, aby svého postavení nezneužíval, nýbrž dbal důstojnosti toho, ke komu se obrací z pozice společenské nadřazenosti. Mohli bychom tu vidět zárodek sociální etiky. Bezprostředním inspiračním zdrojem byl nepochybně helénistický judaismus, avšak nejspíš nikoliv jediným (resp. i on sám čerpal z antických zdrojů a tradic).²⁵

²² GNILKA, Joachim. *Kolosserbrieff*, s. 216.

²³ *Ephesians*, s. 159.

²⁴ 1 Klem 1,3; 21,6–8: zde ovšem nejsou párové dvojice, nýbrž jen komentář pro chování žen a dětí (mládeže). Didaché 4,11 má oslovení a napomínání pouze pro otroky. Tedy ve formě, jak je užitá v Novém zákoně, se tato katecheze dále nevyskytuje.

²⁵ TALBERT, Charles H. *Ephesians*, s. 136–139, uvádí čtyři zdroje, z nichž mohly tyto domácí řády myšlenkově čerpat: stoická tradice (výčty povinností členů domácnosti), řecká filozofie (Aristotelés, Platón), příručky k řízení domácnosti (Xenofón, Pseudo-Aristotelés, Arius Didymus) a tradice helénistického židovstva. Rozhodujícím médiem však byl helénistický judaismus. Povinnosti členů domácnosti byly ve středomořském prostoru v této době chápány v zásadě stejně, ať šlo o pohanské, židovské nebo raně křesťanské domácnosti. „Haushaltsführung, die auf das ökonomische Element ausgerichtet ist, ist bemüht eine Identification aller Beteiligten mit dem Gesamtziel, dem wirtschaftlichen Nutzen, zu erreichen. Der Einsatz herrschaftlicher und gemeinschaftlicher Elemente wird empfohlen, um eine Identification von Frau, Sklavinnen und Sklaven mit dem Haushalt zu erreichen.“ LEHMEIER, Karin. *Oikos und Oikonomia*, s. 217. Domácí řády v Kol a Ef této charakteristice v zásadě odpovídají, protože jde o fungování domácnosti i z hlediska ekonomického. Křesťanská verze však přináší specifickou motivaci, jež se neodvolává na přirozený řád a rozumové důvody, nýbrž na zakotvenost v Kristu, a má také zcela novou formu.

Tato skutečnost, že oslovení začíná vždy těmi sociálně slabšími a závislími, by se dala interpretovat i pozitivně, nejen jako apel na jejich podřízenou roli. Oni jsou ve svém postavení poníženému, pokornému a trpícímu Pánu blíží (jak to velmi obšírně komentuje 1 Petr 2,18–25 ve vztahu k otrokům a služebnictvu). On je vzorem podřízenosti a poslušnosti vůči Otci. To může obsahovat i odkaz na $\epsilon\nu\ \kappa\upsilon\rho\acute{\iota}\omega$ v listu Kolosanům.²⁶ Avšak výslovně je tato skutečnost tematizována až v 1 Petr pro otroky a služebnictvo. Oni se mohou cítit znevýhodnění (nebo možná skutečně tak byli) s ohledem na nově nabytou svobodu v Kristu, která jakoby nepřináší žádnou viditelnou společenskou změnu postavení. Možná tu dokonce existovalo napětí, protože v rámci obce jako takové k této změně určitým způsobem došlo: otroci a páni domu, ženy a muži tvoří jedno společenství, jednu obec se stejnými právy. Najednou v rámci domácnosti tomu má být jinak. Proto mohla vyvstat otázka, v čem vlastně spočívá ona křesťanská svoboda. A také na tento problém podle mého reagují autoři listů.²⁷ Není dále vyloučeno, že autor listu Kolosanům měl na mysli i vyrovnání se s různými heretiky, kteří mohli právě z Gal 3,26–28 (z pavlovského dědictví) vysuzovat příliš „liberální“ postoje, které by i po této stránce obec ohrožovaly.

Z hlediska ponaučení o vzájemných vztazích mezi jednotlivými členy domácnosti neobsahují řády v Kol a Ef nijak výrazně odlišnou nauku od dobově příznačných textů. Přesto přinášejí něco poměrně nového, co nelze redukovat jen na jakési pokřesťanštění židovsko-antických zásad soužití. To je dáno již jejich začleněním do kontextu parénéze pro celou křesťanskou obec a přímým oslovením adresátů. Již tím, že jsou osloveni i ti sociálně silnější a i oni jsou adresáty parénéze, je důstojnost těch slabších posilována: obě strany mají navzájem

²⁶ MAC DONALD, Margaret Y. *Colossians*, s. 154, zmiňuje dvě protichůdné interpretace této pavlovské „formule“: pokřesťanštění dobové sociální etiky (Schüssler, Fiorenza) a podřízení celého života, myšlení a jednání vládě Kristově (Lohse). Její závěr se v zásadě shoduje s mým přesvědčením: „the household code reveals the strong convictions of a household transformed in the Lord even if to onlookers this household might have had a partly conventional appearance“.

²⁷ Tak i TALBERT, Charles H. *Ephesians*, s. 153. Výrazný posun situace signalizuje 1 Tim 6,2: „Ti, kdo mají věřící pány, ať k nim nemají menší úctu proto, že jsou jejich bratři, nýbrž ať jsou jim poddáni o to raději, že mohou sloužit věřícím a milovaným.“ Zřejmě docházelo k problémům právě ve vztazích mezi věřícími otroky a pány a otroci si nejspíš činili naděje (možná nároky) na změnu své životní situace. I ze souvislosti Kol 3,11 (částečně opakující Gal 3,28), kde se zdůrazňuje novost života jakožto etický „výkon“ (nový způsob života), je možné usuzovat na takový problém.

povinnosti, to nebylo běžné. Povinnosti vůči sociálně nadřazeným byly samozřejmostí, vůči podřízeným nikoliv, a už vůbec nebylo samozřejmostí, že mají všichni stejnou důstojnost. Ti silnější nejsou jednoduše postaveni do role sociálních protektorů, jak bylo obvyklé, nýbrž obě strany jsou si navzájem partnery! Odkaz na Krista pak posouvá pojetí vzájemných vztahů na novou rovinu.

Autoři listů promyšlejí a formulují – s ohledem na měnící se životní podmínky při nenastalé paruzii, tedy na každodenní život – zásady pro fungování obce a v ní i základních vztahů. Obec je místem Božího přebývání, vyvolení a posvěcení, kde se realizuje společenství s Pánem. Je tělem Kristovým. A pod tímto nárokem stojí vzájemné vztahy v obci i vztahy příslušníků jednotlivých stavů (v domácnostech). Zásada rovnosti členů obce není dotčena, pro všechny platí rovný přístup a podíl na spáse a také mravní zodpovědnost za vlastní jednání, ale v záležitostech časného řádu je třeba respektovat dané možnosti (jak už to proklamoval i Pavel: srov. 1 Kor 11,1–15) fungování společenských struktur, jakými jsou rodina i obec. Přesto vytvářejí tyto řády novou situaci, jež reflektuje nabytou svobodu, totiž že mírou vztahů není „přirozený“ ani společenský řád, nýbrž Kristus ve své vydanosti a lásce (srov. již Flp 2,5–11).

4. Kol 3,18–4,1

Ustanovením o povinnostech jednotlivých členů domácnosti v Kol 3,18–4,1 předchází výklad o změně života, která byla dána křtem (smrtí a vzkříšením s Kristem), a napomenutí ke svatosti života (svlečení starého a oblečení nového člověka podle obrazu Stvořitele), jež se projevuje vzájemnou láskou a překonáním rozporů. Z Gal 3,26n tu ve výčtu Žid–Řek, obřezanost–neobřezanost, barbar, Skyta, otrok–svobodný²⁸ chybí muž–žena. Otázkou je proč. Možná to obráží posun situace.²⁹ Změny, které ve výčtu jsou, jistě nejsou náhodné. Aspekt etnický, nábožensko-rituální, původu a sociálního postavení je zcela relativizován v Kristu, nehraje roli. Vynechání protikladu muž–žena snad souvisí

²⁸ TALBERT, Charles H. *Ephesians*, s. 229, se domnívá, že jde o dvě základní dvojice Žid–Řek a svobodný–otrok chiasticky uspořádané: Řek–Žid: obřízka–neobřízka, a barbar–Skyta: otrok–svobodný. Označení Skyta považuje za synonymum pro otroka.

²⁹ GNILKA, Joachim. *Kolosserbrieff*, s. 216, vysvětluje vynechání páru muž–žena jako možnou reakci na emancipační tendence žen, jak na ně narážel už Pavel v 1 Kor 11,3.5; 14,34–36.

s velkou společenskou důležitostí tohoto vztahu, jak je zřejmé z následujícího domácího řádu, kde tento vztah stojí na prvním místě.⁵⁰ Napomenutí či povzbuzení k novému životu vrcholí výzvou k jednotě, pokoji, vzájemné úctě (s odkazem na církev jako tělo: všichni jsou jeho údy) a vděčnosti (3,13–17).

¹³Snášejte se navzájem a odpouštějte si, má-li kdo něco proti druhému. Jako Pán odpustil vám, odpouštějte i vy. ¹⁴Především však mějte lásku, která všechno spojuje k dokonalosti. ¹⁵A ve vašem srdci ať vládne pokoj Kristův, k němuž jste byli povoláni v jedno společné tělo. A buďte vděční. ¹⁶Nechť ve vás přebývá slovo Kristovo v celém svém bohatství: se vši moudrostí se navzájem učte a napomínejte a s vděčností v srdci oslavujte Boha žalmy, chválami a zpěvem, jak vám dává Duch. ¹⁷Všechno, cokoli mluvíte nebo děláte, činite ve jménu Pána Ježíše a skrze něho děkujte Bohu Otcí.

Teprve po této výzvě pro celou obec, jež zdůrazňuje vzájemnou úctu, lásku, odpuštění a zakotvení celé obce v Kristu a vděčnosti vůči Bohu, následují výzvy k životnímu řádu pro jednotlivé členy domácnosti. Už to ukazuje, že nejde o pouhý výčet povinností jednotlivých členů domácnosti (vlastní či cizí), nýbrž o radikální novost života. To nelze učinit bez ohledu na Boží dar v Kristu Ježíši. Novost života se osvědčuje v každodenním provozu a styku, v řešení každodenních problémů. Autor listu je zároveň realista, jak plyne ze závěrečné parénéze, jež se vztahuje na kontakt s okolním světem. Výčet povinností jednotlivých skupin (jde o všeobecné poučení, jež je vyjádřeno i použitým plurálem) je relativně koncizní, zvláštní pozornost je věnována pouze vztahu otroků a pánů.

První dva apely ženy–muži a děti–rodiče (otcové) jsou zdůvodněny pavlovským *ἐν κυρίῳ* pro první členy dvojice, tedy ženy a děti: ono podřízení se má dít podle toho, jak/že je to v Pánu správné. Tedy v Pánu je správné (a Pán má v tom zalíbení) respektovat nosný řád života, řád,

⁵⁰ Podřízenost ženy muži byla chápána jako věc přirozenosti (už od Aristotela), zatímco původ a sociální stav byl viděn jako věc okolností. Možná právě proto autor listu rovnost muže a ženy úmyslně vynechal. Srov. také 1 Petr 3,7. JOSEPHUS FLAVIUS, *O starobylosti Židů II*, s. 201 k tomu podotýká: „Žena, praví zákon, je ve všem slabší než muž. Proto je třeba, aby byla muže poslušna, ne pro jeho zpupnost, ale aby ji muž vedl. Bůh totiž obdařil muže mocí.“ V prvních (dvou) generacích křesťanů, jež navazovaly na Ježíšovo počínání a vztah k ženám, se v rámci křesťanských obcí a misí dostalo ženám i společensky důležitého (v zásadě rovnoprávného) postavení, zdá se, že v podstatně širším měřítku, než bylo dobově obvyklé.

postavený na lásce, který udržuje život. Onen řád života, který platí, nemá jen aktuální pozemskou dimenzi, nýbrž jde o hlubší význam řádu. Pozemská skutečnost má pro křesťana hlubší dimenzi. Řádné vztahy mezi manžely a mezi generacemi jsou důležitou skutečností. Na jedné straně je třeba respektovat dané společenské mantinely, na druhé straně tento respekt nemá být jen pragmatickým přizpůsobením, nýbrž musí mít také křesťanské zakotvení. Tato napomenutí jednotlivým členům domácnosti respektují primární účel domácnosti, což je sociálně ekonomické fungování v rámci společnosti, ale zakotvují ho v transcendentní realitě. Autorovou snahou je zajistit optimální řád, který dovoluje křesťanské domácnosti úspěšný život pro všechny zúčastněné v daných historických podmínkách, a zároveň neztratit souvislost s novostí života v Kristu, tedy eschatologický moment. Sankcionován není konkrétní model řádu, nýbrž ona základní vztaženost pozemské a transcendentní skutečnosti.

V první výzvě vůči ženám a mužům jsou ženy nabádány k podřízenosti se (ὑποτάσσεσθε)⁵¹ mužům, jak se sluší v Pánu (ἐν κυρίῳ). Muži mají milovat (ἀγαπάτε)⁵² své ženy⁵³. Jde o specifickou kvalitu lásky, jíž miluje Bůh i Ježíš. Jde o lásku, která je ochotná se vydat ve prospěch druhého (srov. 1 Kor 13). To je radikální nárok, který nekřesťanské texty neobsahují. Muži nemají dále své ženy popouzet, ztrpčovat jim život.⁵⁴ Na muže je tu položen větší nárok. Žena může naplňovat svou roli, jen když muž k tomu vytvoří prostor lásky. Už v listu Kolosanům je vyjádřena ona základní provázanost: žena (a dále i děti) může respektovat řád života, jak to odpovídá křesťanskému charakteru života,⁵⁵ když ho

⁵¹ Ὑποτάσσω není zde významově příliš odlišné od ὑπακούω, obě slovesa vyjadřují podřízenost. Tak i MAC DONALD, Margaret Y. *Colossians*, s. 154. Ke specifickému použití slovesa ὑποτάσσω v rámci manželských vztahů viz BROŽ, Jaroslav. One flesh: The Spousal Symbolism in Ecclesiology of the Epistle to the Ephesians (5:21–33). *AUC Theologica*, 2011, č. 1, roč. 2, s. 7–16, zde s. 9n.

⁵² Ἀγαπᾶν vyjadřuje hluboký vztah a příklon k druhému, oblibu druhého, sympatie. Zde nese nepochybně „deep spiritual significance“ (MAC DONALD, Margaret Y. *Colossians*, s. 154).

⁵³ Na rozdíl od domácího řádu v Ef není zde použito přivlastňovacího zájmena – to se vyskytuje pouze ve v. 21 v napomenutí otců vůči jejich dětem. Z použití určitého členu (i z celého kontextu) však již plyne, že autor má na mysli párové dvojice v domácnosti, nikoliv obecně v obci.

⁵⁴ πικραίνω – činit hořkým, zahořklým, πικραίνω πρὸς τινα rozčilovat, popouzet někoho, hněvat se na někoho. MAC DONALD, Margaret Y. *Colossians*, s. 154, poukazuje na ojedinělý výskyt tohoto slovesa v pavlovských listech a na jeho užití v Hermově pastýři a v dalších křesťanských spisech 2. stol., kde je ho užito „to describe a result of ill temper“.

⁵⁵ Přesně vyjádřit, co znamená z Pavlova dědictví přejaté ἐν κυρίῳ, je velmi obtížné. Jde tu zřetelně o řád, o nějž se opírá křesťanská obec v celé své existenci, a ten je postaven na vzájemné lásce, úctě a pokoji.

respektuje svým jednáním i muž. Snad se dá konstatovat, že ἐν κυρίῳ doplňující ὑποτάσσεσθε ve výzvě k ženám je protiváhou ke slovesu ἀγαπάτε ve výzvě pro muže. Ženy se mají podřizovat mužům, jak je na místě v Pánu (ὡς ἀνήκεν ἐν κυρίῳ). Jejich podřizování je dána „hranice“ nové důstojnosti člověka v Kristu a zároveň lafka jeho lásky. Podřizování není vynuceno pouhým společenským systémem, nýbrž ohledem na nové bytí v Kristu.

V druhé výzvě vůči dětem a rodičům jsou děti nabádány, aby poslouchaly (ὑπακούετε), protože je to opět milé, příjemné v Pánu (τοῦτο γὰρ εὐάρεστόν ἐστιν ἐν κυρίῳ).⁵⁶ Otcové (rodiče) ovšem nemají své děti provokovat, dráždit (μὴ ἐρεθίζετε), aby neztrácely odvahu („μὴ ἀθυμῶσιν“). Tato výzva není pro starověk zcela obvyklá, protože něco takového jako práva dětí tehdy neexistovala.⁵⁷ Z apelu na rodiče (tedy především na otce jako zásadně zodpovědné) je patrná snaha o harmonické soužití generací, k němuž musejí přispívat obě strany. Děti i rodiče mají svou zodpovědnost i důstojnost. V tomto směru má tento apel svou trvalou platnost.

Třetí výzva, v Kol nejobšírnější, je určena otrokům a pánům. Výzva k otrokům je vyjádřena stejným slovesem jako pro děti (ὑπακούετε), což ukazuje na podobné postavení dětí v řádu domácnosti ve vztahu k otci.⁵⁸ Do domácnosti patřili i otroci a služebnictvo. Proto je vztah k nim také reflektován. Křesťanské obce nepřekračovaly sociální řád své doby snahou o jeho revoluční změnu. To nebylo na pořadu dne ani v povstáních otroků. Přesto křesťané nastolili v tomto ohledu výrazně odlišné pojetí, a to i v praxi (nejen v teorii jako doboví morální filozofové). S relativizací sociálního statutu otrok–svobodný začal už apoštol Pavel (1 Kor 7,21–24). Zde by se mohlo zdát, že jde o jakýsi krok zpět, o sankcionování „nespravedlivého“ společenského řádu jako od Boha chtěného a Kristem posvěceného. Je však třeba brát v úvahu, že otroctví patřilo ke společenskému systému pro tehdejšího člověka neodmyslitelně a neviděl v tom nic pohoršujícího. Křesťanské obce musejí do značné míry akceptovat podmínky, v nichž se pohybují, avšak

⁵⁶ MAC DONALD, Margaret Y. *Colossians*, s. 155: „The adjective ‘pleasing’ (*euarestos*) was used in the ancient world to refer to behavior that is in keeping with established social values.“

⁵⁷ HOPPE, R. List Efezanům. List Kolosanům, s. 122n, připomíná i další antické autory (Plutarcha a Pseudo-Foklylida), kteří nabádali k vlídné výchově. Otázkou ovšem je, jakou účinnost tato napomenutí filozofů měla. O listech můžeme soudit, že mluvíly s autoritou do konkrétních životních situací.

⁵⁸ Z toho vychází Pavel v Gal 4,1n.

presto přinášejí změnu. Otroci (služebný personál) jsou totiž rovnocennou součástí obce a jejich služba je kvalifikována jako služba Pánu. Nejde o to, že by měli ve svých pozemských pánech (křesťanských i nekřesťanských, jak o nich mluví 1 Petr a Tit) vidět Krista, nýbrž jejich služba je povýšena na službu Kristu. Proto také jejich služba stojí pod autoritou Pánovou, na niž se odkazuje slovesem bát se (φοβούμενοι τὸν κύριον).³⁹ Autor jak Kol, tak Ef sleduje v této části domácího řádu nepochybně i pragmatický cíl (zajištění akceptace okolím, pokojného soužití apod.), ale i zde jde o víc.

Poctivou službu otroků a služebnictva Pán vidí a po zásluze odmění – jsou pro něj stejně cenní jako jejich pánové (nadřazení svobodní lidé). Jde tu o důstojnost služby, kterou nemůže snížit žádný sociální status. Jejich křesťanská důstojnost spočívá v poctivosti práce, protože jejich každodenní pozemská činnost se rovná službě Pánu. Práce rukou, otrocká práce už vůbec, neměla ve starověku v řecko-římském světě žádnou hodnotu, tedy její vykonavatelé, jakkoliv se bez nich společnost neobešla, nebyli v zásadě vnímáni (což se netýkalo jen otroků) jako relevantní část společnosti. Tyto texty však vyzdvihují její hodnotu, a to nepomíjívou.

Napomenutí pánům je ve skutečnosti silnější: mají dát svým podřízeným, co jim náleží (τὸ δίκαιον καὶ τὴν ἰσότητα τοῖς δούλοις παρέχεσθε), což už zdůrazňoval Starý zákon. I jejich pánem je Kristus, i oni stojí pod jeho nárokem, protože Pán nikomu nestrání. Nebylo jistě vždy snadné pro křesťanské pány chápat, že se od nich očekává jiné chování, že křesťanský otrok je jejich bratr/sestra a rovnoprávný člen téhož společenství, úd Kristova těla, že má stejnou důstojnost. Proto je apel na jejich chování skutečně silný. Jejich společenské „absolutní“ postavení je v církevní obci výrazně relativizováno.

To, že autor k obecně přijímaným naučením o vztazích žen k mužům (manželek k manželům) a dětí k rodičům připojuje křesťanské zakotvení „v Pánu“, ukazuje, že se snaží vystihnout odlišnost těchto vztahů. Podřizovat se a poslouchat, jak se to sluší (líbí) v Pánu, znamená posun

³⁹ Užití spojení bojíce se Pána (ČEP překládá v básni Páně) odkazuje na starozákonní bázeň Boží. Toto spojení je pro Nový zákon ojedinělé ve vztahu ke Kristu jako Pánu. Viz MAC DONALD, Margaret Y. *Colossians*, s. 157. (Podobné napomenutí je sice v Ef 5,21, kde však stojí „ἐν φόβῳ Χριστοῦ“, a to pro všechny členy obce.) Zřejmě problémem vztahu otroci/služebnictvo – pán byl značně aktuální v obcích, kde bylo otroků mezi příslušníky obce relativně hodně. Tento vztah byl i společensky sledovaný, když uvážíme, že mohlo jít také o otroky pánů, kteří do obce nenáleželi.

horizontu: do normálních lidských vztahů vstupuje vztah ke Kristu, event. k církvi, k církevnímu společenství. Stejně to platí i o vztahu mezi otroky a pány, kde ovšem odkaz na Krista je vyjádřen jak pro otroky, tak pro pány. Novum nespočívá tak příliš v nárocích na vztahy mezi jednotlivými stavy jako v jejich podřízení Kristu.

Autor listu Kolosanům doplnil do běžného etického poučení o vztahu manželů a členů domácnosti poukaz na Pána. Tím do hry přivedl další prvek, kterým se význam manželství a rodiny posouvá do další roviny: správně žité manželské a rodinné vztahy nejsou jen záležitostí lidských měřítek (kultury a zvyklostí), nýbrž odpovídají Božím záměrům.⁴⁰ Pro autora správně žité manželství a rodina spočívá v naplnění rolí v daném kulturním a náboženském rámci. Cílem je úspěšné manželství a rodina, aby tím prospívalo celé společenství, celá obec, totiž aby křesťanské společenství bylo schopné také oslovit (nebo spíš nepohoršovat) okolní společnost (*jednat v moudrosti vůči těm, kteří jsou mimo – vnějšímu světu, nekřesťanům*). Manželství a rodina (domácnost) patří do řádu celého křesťanského společenství (obce); je jak důležitým momentem a místem jeho vnitřního života, tak také jeho působení navenek.⁴¹

2V modlitbách buďte vytrvalí, bděte a děkujte Bohu. [...] Jednejte moudře ve styku s okolním světem a využijte čas vám svěřený. ⁶Vaše slovo ať je vždy laskavé a určité; ať víte, jak ke komu promluvit.⁴²

MacDonald používá termín, převzatý od W. O. Kaelbera, a to „vnitřní asketismus“, jímž chce odlišit apel na členy křesťanské domácnosti a jejich chování od nároků oponentů, kteří zdůrazňovali vnější projevy asketismu.

⁴⁰ Křesťanská představa manželství a rodiny tu navazuje na židovskou, neboť manželství požívalo v židovské společnosti velké úcty. „Uzavření manželství a vychování dětí nebylo pouze jedním z náboženských přikázání, nýbrž dokonce prvním příkazem.“ COHEN, Abraham. *Talmud pro každého*, s. 207. Zde i mnohé příklady pojetí manželství jako partnerského svazku, důraz na úctu k ženě i k respektu vůči dětem: s. 204–218.

⁴¹ V antickém myšlení existovala spojitost mezi domácností a obcí (státem): obec/stát je jakousi „velkou domácností“. Srov. též 1 Tim 3,1–7: biskup (ἐπίσκοπος) musí dobře vést svůj dům, neboť to je zárukou, že bude schopen vést i obec.

⁴² Kol 4, 2.6. Doslova: „vždy v lásce, solí okořeněné (osolené), abyste věděli, jak je třeba jednomu každému odpovédět“.

Rather than representing simply general and conventional ethical exhortations that are only tangentially related to the main interests of Colossians, I believe that the household code is fundamental to the response to the problem of false teaching. The author of Colossians calls members together as the spiritual body of Christ; they are to live in a manner that allows this body to become secretly integrated within household quarters – even houses where nonbelievers live.⁴⁵

5. Ef 5,21–6,9

Také v listu Efezanům předchází z listu Kolosanům převzaté, ale podstatně rozšířené pojednání o novém životě, které je však mnohem výrazněji zaměřeno na vyvstalé problémy. Parénéze je mnohem ostřejší a konkrétnější (autor měl zřejmě dobré informace o tom, co se v obcích děje, to není jen všeobecné napomínání), byť ve své struktuře sleduje parénézi listu Kolosanům. Stejně jako v listu Kolosanům, ale zde mnohem důrazněji, vyzývá autor ke vzájemné pokoře a k poměrování vlastních postojů („výkonů“) Kristem. Kristus je tím měřítkem křesťanského jednání, jímž je třeba se řídit. I následující závěr parénéze je velmi „bojovný“ a vyplněn obrazy z vojenského života (6,10–17):

¹⁰A tak, bratří, svou sílu hleďte u Pána, v jeho veliké moci. ¹¹Oblectě plnou Boží zbroj, abyste mohli odolat ďáblovým svodům. ¹²Nevedeme svůj boj proti lidským nepřátelům, ale proti mocnostem, silám a všemu, co ovládá tento věk tmy, proti nadzemským duchům zla. ¹⁵Proto vezměte na sebe plnou Boží zbroj abyste se mohli v den zlý postavit na odpor, všechno překonat a obstát. ¹⁴Stůjte tedy „opásání kolem beder pravdou, obrnění pancířem spravedlnosti, ¹⁵obuti k pohotovému službě evangelium pokoje“ ¹⁶a vždycky se štítem víry, jímž byste uhasili všechny ohnivé střely toho Zlého. ¹⁷Přijměte také „přilbu spasení“ a „meč Ducha, jímž je slovo Boží“.

Domácí řád je uveden výzvou k vzájemnému podřizování. Toto vzájemné podřizování je pak konkretizováno u jednotlivých stavů v domácnosti. Sloveso podřizovat se je užito pouze ve v. 5,21 ve výzvě k vzájemnému podřizování (Ἡποτασσόμενοι ἀλλήλοις ἐν φόβῳ Χριστοῦ);⁴⁴

⁴⁵ MAC DONALD, Margaret Y. *Colossians*, s. 167.

⁴⁴ ἐν φόβῳ Χριστοῦ je překládáno různě: v *bázni Kristově* (variantně i v *bázni Boží*), z úcty ke Kristu, ČEP má v *poddanosti Kristu*.

v následující výzvě k ženám sloveso chybí, ale je zřejmé z kontextu. Znovu se objevuje ve v. 24 (ἀλλὰ ὡς ἡ ἐκκλησία ὑποτάσσεται τῷ Χριστῷ, οὕτως καὶ αἱ γυναῖκες τοῖς ἀνδράσιν ἐν παντί), kde charakterizuje vztah církve ke Kristu, a opět v následujícím srovnání je zamlčeno a rozumí se z kontextu. Ve vztahu k dětem a otrokům je stejně jako v listu Kolosanům užito slovesa poslouchat (ὑπακούετε).

Zatímco list Kolosanům rozvíjí především vztah páni–otroci, věnuje autor listu Efezanům hlavní pozornost vztahu muž–žena, manželům. Manželství je tu poměřováno vztahem mezi Kristem a církví. Hlavní apel je určen právě mužům, kteří se mají na vzoru vztahu Krista k církvi orientovat ve vztahu ke svým manželkám. To je výrazná inovace. Autor listu Efezanům jde ve svých explikacích a obrazech ještě výrazněji dál než autor listu Kolosanům. Jako by autor chtěl patřičně ekzeziologicky rozvést ono ἐν κυρίῳ z listu Kolosanům.

Vztah manželů je třeba poměřovat na lásce Krista k církvi. Jeho láska ji sebeobětí až k smrti zachránila. Kristus je zachránce těla/církve (σωτήρ τοῦ σώματος). Tak jako Kristus zachránil „své tělo“ – církev, tak muž se má dát zcela k dispozici pro dobro své ženy, neboť ji má milovat jako své tělo (σῶμα). Kristus o církev stále pečuje, protože je uprostřed ní – skrze křest a slovo jí dává podíl na své svatosti. O tuto nerozlučitelnou propojenost ve svatosti jde. To je ono tajemství.⁴⁵ Církev, jak ji Kristus chce mít a jak ji k tomu uschopňuje, je tu vylíčena v nejlepších barvách: „²⁷tak si on sám připravil církev slavnou, bez poskvrny, vrásky a čehokoli podobného, aby byla svatá a bezúhonná“. Církev tu má podobu nevěsty.⁴⁶

Vedle obrazu hlavy a těla se tu objevuje další obraz, a to v zásadě svatební: Kristus si jako snoubenku přivedl/připravil (sloveso παρίστημι – přivést i ve smyslu „nevěstu k oltáři“) církev jako nádhernou pannu/nevěstu. Za tímto obrazem je možné spatřovat dvě starozákonní reminiscence: stvoření ženy, kterou Bůh přivádí Adamovi (jako starosvat)⁴⁷ a pasáž z Oz 2,21n.⁴⁸ Tak se manželství stává obrazem vzta-

⁴⁵ ERNST, Josef. *An die Epheser*, s. 385, poukazuje na určitý posun v pojetí významu křtu: u Pavla je zdůrazňována záchrana věřícího, autor listu Efezanům podtrhuje význam křtu pro vznik církve.

⁴⁶ Církev se v této pasáži zmiňuje 6× z 9 výskytů v celém listě. Z toho je patrné, že jde o centrální text. Viz MACDONALD, Margaret Y. *Colossians*, s. 327.

⁴⁷ V Gen 2,22 je ovšem užito jiného výrazu: καὶ ἤγαγεν αὐτὴν πρὸς τὸν Ἀδάμ.

⁴⁸ „Zasnoubím si tě navěky, zasnoubím si tě spravedlností a právem, milosrdenstvím a slitováním, zasnoubím si tě věrností a poznáš Hospodina.“

hu Krista a církve a zároveň i místem, kde se tento vztah skrze muže a ženu a dále skrze rodinu realizuje.⁴⁹

Muž není pro ženu Kristus, zde je obraz nepoměrný, ale jejich vzájemný vztah tu má svou inspiraci. Žena se má svému muži podřizovat jako Pánu (ὡς τῷ κυρίῳ)⁵⁰, tedy jako se podřizuje Pánu (jako součást církevního společenství), což je dále upřesněno obrazem podřízenosti církve Kristu. Muž je zodpovědný za to, co mu je svěřeno. Muž je hlavou ženy obdobně, jako Kristus je hlavou církve. Být hlavou (κεφαλή) neznamenal jen postavení nadřízenosti, jak my tomu rozumíme.⁵¹ Obraz nejspíš odkazuje také na zprávu o stvoření ženy z „muže“ v Gen 2,21n, jak může napovídat i v následujícím textu uvedený citát. Muž je i „počátkem“ ženy, aby totiž mohli být jedno, tedy jedno tělo (Gen 2,24). Hlava nemůže být bez těla, jako tělo nemůže být bez hlavy – tady je zřetelná vzájemná odkázanost a jednota. Mezi Kristem a církví musí panovat vzájemná výměna lásky: Kristus církev miluje až do nejzazších důsledků, církev na tuto lásku odpovídá svou láskou, která spočívá „v podřízenosti“, tj. v respektu vůči této darované lásce, v jejím přijetí a opětování. Kristus církev doslova živí/vychovává a pečuje o ni/chová ji, hýčká ji (obraz je vzat z péče o děti – srov. 1 Tes 2,7) tak jako člověk své tělo. Kristovo tělo, tedy údy jeho těla, to jsou křesťané – jeho láska se vztahuje na ně, zakouší ji, vědí o ní, proto se jí mohou inspirovat ve vzájemných (partnerských vztazích). Tento jazykový materiál aplikovaný na církev a na manželství je skutečně jedinečný. Obsahuje nejen to, co náleží k manželskému svazku na základě manželské smlouvy, nýbrž i to, co je plodem, totiž skutečné láskyplné starosti a něžnosti. Je to vlastně dost odvážná metafora. Jestliže tedy muž a žena jsou jedno, pak je pochopitelné, že se žena „podřizuje“ ve všem, totiž že vytváří se svým mužem dokonalou jednotu. Muž ji pro to vytváří svou velkorysou láskou prostor. Žena je mužovo druhé já, on skrze ni žije, a žena skrze úctu k muži nalézá sebe sama.

⁴⁹ POKORNÝ, Petr. *List Efezským*, s. 84, zmiňuje i možné pozadí tohoto obrazu tzv. *hieros gamos*.

⁵⁰ Je možné, že autor chtěl vyjádřit jasněji ono *v Pánu* z listu do Kolos. Ono ὡς τῷ κυρίῳ nelze chápat ve smyslu, že by manžel stál na místě Krista, byl pro ženu roven Kristu, tedy ne podřizujte se svým mužům, jako by to byl Kristus, nýbrž podřizujte se svým mužům [takovým způsobem], jako se [v církvi] podřizujete Kristu. Jako součást církve se žena podřizuje Kristu (stejně jako muž), tento její osobní vztah ke Kristu jí má být vzorem vztahu k manželovi.

⁵¹ Viz BAUMERT, Norbert. *Frau und Mann bei Paulus. Überwindung eines Mißverständnisses*, Würzburg: Echter Verlag, 2. vyd., 1993, s.167n. Diferencovanější interpretaci pro dané místo nabízí Brož, J. *One flesh*, s. 10n.

Pozoruhodná je argumentace tělem a použití obou termínů σώμα i σάρξ.⁵² Muži mají milovat (v. 28) své ženy jako svá těla (σώματα), stejný termín je pak užit i v argumentaci ve v. 30 „jsme údy jednoho těla“ (σώμα). Tato souvislost ještě podtrhuje eklesiální rozměr celé pasáže o vztahu ženy a muže. Termínu σάρξ je užito ve v. 29 ve vztahu k citátu z Gen 2,24, kde je ho užito taktéž. V lásce mužů k ženám jako svým tělům je zdůrazněna církevnost a jednota obou v těle Kristově. Odkazem na Gen 2,24 v termínu σάρξ pak skutečná sociální a tělesně duchovní jednota muže a ženy. Vtažením odkazu na stvoření do textu o nové dimenzi bytí (vykoupení) je mezi nimi nastolen vědomý vztah. Ona podřízenost ženy muži jakožto trest καὶ αὐτός σου κυριεύσει je zde nahrazena novým vztahem, který je sice vyjadřován jakoby ve starých kategoriích (hlava), ale se zcela novou náplní. Vztah muže a ženy podřízený vztahu Krista a církve už není nenaplněnou touhou ženy po muži a (bezmezným) panováním muže nad ní. V závěru celé pasáže týkající se vztahu manželů (v. 33) se v charakteristice vztahu ženy k muži již neopakuje sloveso podřizovat se, nýbrž mít bázeň, mít úctu φοβέσθαι, kterým jako by se autor vracel k úvodnímu verši celé pasáže (v. 21), kde se říká „podřizujte se jedni druhým v úctě/bázni Kristově/z úcty ke Kristu“ (ἐν φόβῳ Χριστοῦ). Pořadí adresátů je tu obráceno: napřed je výzva k mužům, aby milovali své ženy jako sama sebe,⁵³ pak teprve výzva k ženám, že mají mít (svého) muže v úctě. Úctu i ve smyslu posvátného respektu (bázně) vůči někomu je možné mít jen tehdy, jestliže vztah funguje, jak má.

V druhém páru otcové – děti je důležitá už skutečnost, že děti jsou brány jako samostatná kategorie, jako partneři, byť ve vztahu slabší. Dítě nemělo, jak už bylo řečeno, pro starověk samostatnou hodnotu, bylo chápáno jako malý dospělý, resp. ještě nedospělý dospělý. Autor zde má nepochybně na mysli už děti odrostlejší, ale nesamostatné. I ony jsou členy obce, proto vztah mezi nimi a otcem (rodiči)⁵⁴ je důležitou součástí života nejen rodiny, ale i celé obce. Oproti Pavlově době

⁵² Na hebrejský podklad celé pasáže v použití zmíněných termínů klade důraz tamtéž, s. 12nn.

⁵³ Srov. přikázání lásky, jak je formuloval Ježíš: „miluj bližního svého jako sebe sama“ (viz Lv 19,18: ἀγαπήσεις τὸν πλησίον σου ὡς σεαυτόν). Muži jsou tu napomínáni k tomu nejzákladnějšímu vztahu, jehož naplnění teprve umožňuje ženám, aby k nim měly úctu.

⁵⁴ Matka zde není výslovně jmenována, ale je zahrnuta pod označení rodiče – jde tedy o předchozí generaci. Jako adresát parénéze je na druhé straně otec, protože on byl nositelem zodpovědnosti a práv vůči dětem.

zde můžeme vidět posun směrem ke kontinuitě křesťanského života (Pavel o dětech nemluví, mluví jen o vztahu manželů a postavení otroků), k nutnosti zajišťovat předávání života (životních hodnot), jak to předpokládá i přikázání Desatera, které Ef 6,3 cituje. Ona reciprocita ve vztahu rodiče–děti je nepochybně židovským dědictvím a je zakotvena už ve starozákonních textech.⁵⁵ List Kolosanům zajišťuje křesťanský horizont poukazem na Pána (ἐν κυρίῳ). Opět to znamená, že vztah rodiče–děti není jen osobní věcí daných lidí, nýbrž je třeba ho vidět v souvislosti s Božím řádem a vykoupením v Kristu.

Autor listu Efezanům téma rozvíjí odkazem na přikázání Desatera. Ukazuje pozitivní motivaci úcty k rodičům: zaslíbení dobrého života, jak ho Desatero v tomto přikázání přináší. I apel na otce má v židovské tradici obdoby. Otcové nemají pouze děti nedráždit (neprovokovat), nýbrž – a zde jde autor Ef dál než Kol – je pozitivně motivovat svým vedením, výchovou a napomínáním z pozice křesťanské víry. Otcové (rodiče) jsou zodpovědni za výchovu a předávání víry.

Výzva pro otroky a pány se od listu Kolosanům liší jen poměrně málo. Bázeň a chvění ve v. 6,5⁵⁶ jsou vztaženy na chování otroků vůči pánům, nikoliv na Pána jako v Kol. Pokud jde o otroky, tak je ještě podtržena důstojnost jejich služby a rovnocennost s pány před Bohem, a pánům je zdůrazněno, že mají jednat s otroky se stejnou úctou a odložit všechnu hrubost už ve slovech. Opět je tu apel na pány poměrně silný. Další texty ho už neobsahují. To jen nasvědčuje tomu, jakou inovativní roli mohly tyto řády z Ef a Kol ve své době hrát.

6. Závěr

Je nepochybné, že za celým pojetím obou řádů stojí patriarchální myšlení, jež je patrné i ze struktury textů, ale ono samo je už zvnitřku relativizováno právě odkazem na Krista. Text 1 Petr 3,1–7 je mnohem „patriarchálnější“ než probírané řády. Z nich vyplývá, že autoři nemají na mysli jen domácnost jako takovou a fungování základních vztahů v ní, nýbrž že jde zároveň o křesťanskou obec. Tento ekleziální aspekt je přítomný v obou řádech, velmi silný je zejména v listu Efezanům, kde je vztah mezi mužem a ženou vztažen na Krista a církve. Reciprocita

⁵⁵ Jde o jeden z mála novozákonních textů, které jsou přímo zaměřeny na povinnost rodičů vychovávat děti ve víře ke křesťanským hodnotám. Židovské východisko je tu nepochybné.

⁵⁶ ČEP překládá oslabeně „s uctívou pokorou“.

úcty a lásky je v pojetí autorů nezbytná pro existenci společenství mezi mužem a ženou, ale také pro rodinné společenství a celou církevní obec. Nelze zapomínat ani na to, že v křesťanské obci se nacházeli lidé v různém postavení v rámci oné domácí struktury, že nešlo vždy o jednolitá domácí společenství. Tyto řády vytvářejí jakýsi dobový ideál fungování společenství domu, které je chápáno obecně v antické tradici jako obraz fungování obce (polis), v křesťanském společenství církevní obce. Domácnost hraje v církevním společenství důležitou roli, ona je jakýmsi „mikrokosmem“ ve vztahu k „makrokosmu“ obce a společnosti.

Zejména v listu Efezanům je vztah mezi mužem a ženou v manželství povznesen na takovou rovinu, že to lze jen těžko s něčím dalším srovnávat. Poměřovat lásku a úctu mezi partnery láskou Krista k církvi, jeho vydaností v její prospěch, bylo odvážné a kladlo na členy domácnosti a obce velký nárok. Autor, velmi silně zakotvený v židovské tradici, přináší její novou interpretaci: zakotvenost v Kristu znamená radikální obnovu vztahů a nastoluje nový řád, který není popřením toho starého, nýbrž jeho překonáním v Kristu v rozměru jeho vydanosti! Reflexe vztahu mezi generacemi je dokladem, že autoři těchto řádů vnímali změněnou situaci církevních obcí a nezbytnost formace dalších generací. I ta se má dít v reciprocitě zodpovědnosti, jejímž určujícím momentem je opět zakotvenost v Kristu. Také důraz na důstojnost práce jako takové znamená výrazný posun horizontu v chápání lidské práce, a zůstává dnes podobně jako vztah mezi mužem a ženou v zamlženosti perspektivou tehdejších sociálních daností patriarchální společnosti nedoceňován. Přes všechnu dobovou podmíněnost tu lze mluvit o spiritualitě práce (služby) či o spirituální hodnotě lidské práce, jež je stejně jako předchozí vztahy zakotvena v důstojnosti křesťana v jeho vztahu ke Kristu. To pozdější texty tohoto druhu už nemají. Zdá se mi, že pozdější texty jsou orientovány mnohem více na vnější působení církevní obce, mají tedy mnohem více pragmatický účel než domácí řády z listu Kolosanům a Efezanům.

Z probíraných textů je zřejmé, že ono zakotvení v Kristu, příslušnost k církevní obci, neznamená prázdnou floskuli, že podstatně mění pohledy na vzájemné vztahy. Na jedné straně stojí společenská realita, kterou je třeba respektovat (žít v tomto světě v dané zemi a v daném čase, v dané historické situaci), na druhé straně stojí identita, daná novou důstojností. Rodina ani zaměstnanecké vztahy nejsou čistě soukromou záležitostí těch, jichž se bezprostředně týkají, nýbrž náležejí

do celku obce. Měřítkem vztahů je vydanost Ježíše Krista, která charakterizuje jeho lásku k církvi. Základní otázkou není, kdo je pánem, nýbrž jak nejlépe žít spolu s Kristem onu realitu, do níž je člověk okolnostmi postaven. Uvedené domácí (stavovské) řády nesankcionují ani patriarchální model rodiny, ani otroctví, nýbrž se je snaží uchopit jako danosti ve světle evangelia. Kladou tak otázku po tom, co znamená v konkrétní životní situaci žít jako vykoupený člověk, tj. člověk, který svou důstojnost nespojuje primárně s kritérii tohoto světa, nýbrž se svobodně rozhodl žít své postavení jako službu ve prospěch druhých, církve i světa. Pak totiž ona hranice v postavení mezi mužem a ženou, rodiči a dětmi, nadřizenými a podřizenými povede jinudy než na úrovni moci a síly. Tím nejsou odstraněny problémy, které s sebou společenská diferenciacie nese, ale je naznačena cesta jejich řešení. A ta nevede k cíli petrifikováním společenských struktur (jakýchkoliv) ve jménu Božím a Ježíše Krista, nýbrž hledáním pokoje pro všechny a dynamické jednoty celého společenství v lásce a vděčnosti.

Zájem o pozemskou realitu a snaha o její uchopení ve světle víry ve vykoupení v Kristu staví tyto texty na počátek sociálně etického uvažování církve, a řadí je ke konstitutivním textům křesťanské sociální nauky. Nedávají sice konkrétní návod na to, jak má vypadat moderní rodina a ekonomické či zaměstnanecké vztahy, nýbrž ukazují, co je jejich trvalou konstantou. Tou nemůže být proměnlivá společenská struktura, nýbrž její zakotvení v Božím řádu lásky, které je třeba stále znova zodpovědně hledat s ohledem na měnící se podmínky.⁵⁷ Domácí řády z Kol a Ef ukazují, jakým způsobem se to pro svou dobu snažili realizovat křesťané popavlovské doby. Bez vědomí vazeb autorů Kol a Ef na tehdejší společnost a ekonomické podmínky, ideály a hodnoty nelze tyto texty adekvátně interpretovat.

⁵⁷ Tak to hodnotí i dokument PBK Bible a morálka, s. 179, když právě na příkladu interpretace domácích řádů ukazuje, jak uplatňovat ve výkladu specifické kritérium rozlišování, tj. v čem je biblický text inspirativní a stále platný pro dnešek (teologické založení) a v čem je dobově podmíněný (tehdy platné sociologické modely).

ABSTRACT

MIREJ RYŠKOVÁ

**Man as the head of a household. Exegesis of Ephesians 5:21–6:9
and Colossians 3:18–4:1**

The text is dealing with the so called household (status) codes (Haustafeln) especially in the Letters to Colossians and Ephesians. Both texts, parts of a more voluminous parenesis for the community of the church, are based on a scheme typical for that period of relations between man and woman, parents and children, and lords and slaves in a household. The Christian interpretation of that scheme in the Letters to Colossians and Ephesians brings a significant innovation, because it is based on a new understanding of man as renovated in Christ.

Although the patriarchal order is maintained, still these relations are seen in a new way in which the decisive role is played by pointing to Jesus Christ and his relation to the church. In the Letter to Ephesians first of all the relation between man and women is elaborated and their unity is stressed. The example and at the same time the place of realisation of their relation is the relation between Christ and the church. This relation full of love, obedience and self-sacrifice from both sides ought to fill and represent the Christian marriage.

The Letter to Colossians deals with the relation between the lords and the slaves. This relation is again made relative by pointing to Christ. A significant moment is stressing the dignity of human work, because it is – irrespective of human evaluation – service to Christ himself. Also the relation between parents and children is seen as a partnership with duties from both sides. Beyond that, the letter to Ephesians stresses the duty of parents to educate in faith, to pass the values of life.

These texts, though they are often understood as sanctification of patriarchal structures, in reality want to lead to responsible and effective family life in which everyone has his or her role and responsibility. This is the lasting message of these texts irrespective of the momentary social structures which are passing.

Key words

Letter to Colossians, Letter to Ephesians, exegesis, household codes, biblical ethics